

מאמר ח

פאה נכרית

1. הקדמה
2. דעת השלטי גבורים
3. דעת מהר"י קצלבוגן
 - א. הפאה היתה מתחת לכיסוי הראש
 - ב. תשובת השלטי גבורים
 - ג. חשש "דלמא שלפא" בפאה נכרית
 - ד. מדוע לא הזכרה פאה בדין איסור יציאה לרשות הרבים
 - ה. טענת המהר"י כנגד תשובת השלטי גבורים
 - ו. קושיית המהר"י מדין שני כיסויים
 - ז. תוקף האיסור לדעת המהר"י קצלבוגן וטעמו
4. ראיית המג"א והגר"א
5. באיזה אופן עוסקת המשנה?
 - א. באיזה חצר מדובר במשנה?
 - ב. באיזה אשה מדובר
6. שיטת הרמב"ם
7. ראיית הבאר שבע
8. השיער ממנו עשויה הפאה
9. קושייא על שלטי הגבורים מהירושלמי
10. דעת הפוסקים בדין פאה
11. הערות למעשה
 - א. סוג הפאה
 - ב. גילוי חלק משערות הראש לעומת פאה נכרית
12. זאת תורת העולה

1. הקדמה

מנהג נפוץ בין הנשים לכסות את שערות ראשן בעזרת פאה נכרית העשויה משערות של נשים אחרות. במשך הדורות יצאו עוררין על מנהג זה מכמה וכמה טענות. במאמר זה באתי לברר האם אשה נשואה החייבת בכיסוי הראש יכולה לכסות ראשה בפאה נכרית או לא. והאם יש הבדל בין מציאות בה הפאה עשויה משערות ראשה שלה לבין מצב בו הפאה עשויה משערות אשה אחרת.

2. דעת השלטי גבורים

המשנה במסכת שבת^[1] התירה לאשה לצאת לחצר בפאה נכרית בשבת. השלטי גבורים^[2] במקום כתב על משנה זו :

יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נשואות אבל במקום קליעת שערן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלעז מההיא דשנינו בפרק במה אשה יוצאה דף ס"ד שהאשה יוצאת בפאה נכרית בשבת ופירושו המפרשים כי פאה היא מגבעת ידבקו בו שער נאה הרבה ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט בשער והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמרא דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי והאי פאה נכרית הוי ממש כעין אלו הקרינאל"ל ומשמע להדיא שמתרות בנות ישראל להתקשט בהן, דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער אבל שער המכסה שיערה אין כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש.

ביאור דבריו: בפרק במה אשה עוסקת המשנה באיסור הוצאת תכשיטים דרך מלבוש מתוך חשש דלמא שלפא ומחויא [אולי תשלוף תכשיטים אלה ותראה לחברתה] ונמצאת מטלטלת ארבע אמות ברה"ר. לגבי פאה נכרית ו"ככול" אמרו במשנה שם שמותר לצאת עמהם לחצר אך לא לרה"ר, ובגמ' שם נחלקו אמוראים מה דין שאר תכשיטים שנאסרו בלבישה ברה"ר: האם גם הם מותרים בטלטול בחצר או שהם אסורים אפי' בחצר. לדעת רב, רק ככול ופאה נכרית התירו והטעם הוא "שלא תתגנה על בעלה", אך שאר תכשיטים אסורים בהוצאה, ולדעת ר' ענני בר ששון שם אין חילוק בין התכשיטים, ובחצר הכל מותר^[3]. רש"י פירש שהטעם לחלק בין חצר לבין רה"ר הוא שמעיקר הדין בחצר לא היה צריך כלל לאסור, שכן גם אם שלפא ומחויא אין בזה איסור טלטול, אלא שרב סובר שבשאר תכשיטים חששו חכמים שמא תתרגל לצאת בהם ותצא כך לרה"ר ושם כבר יש חשש דלמא שלפא ומחויא.

השלטי גיבורים הוכיח מטעמו של רב [שלא תתגנה על בעלה] שכאן מדובר באשה נשואה, ומבואר כאן שלאשה נשואה התירו לצאת לחצר בפאה. ממילא ביום חול בו אין חשש טלטול מותרת לצאת כך אפי' לרה"ר.

(1) דף ס"ד:

(2) [חובר ע"י הרב יהושע בעז ב"ר שמעון למשפחת ברוך ממגורשי קטלונאי התגורר בערי איטליא]. מסכת שבת דף כ"ט ע"א מדפי הרי"ף ס"ק א'.

(3) הראשונים נחלקו כמי לפסוק וכן לאיזה חצר התירו, ויש בזה שלש דיעות: א. דעת הרמב"ם: בפאה נכרית וככול מותר לצאת גם לחצר שאינה מעורבת וכ"ש בבית. שאר תכשיטים מותר רק בבית, אך בחצר שאינה מעורבת אסור. ב. דעת הרמב"ן: שאר תכשיטים אפילו בחצר מעורבת אסור וה"ה בבית. ג. דעת תוס': כל התכשיטין מותרים אף בחצר שאינה מעורבת, כר' ענני בר' ששון.

3. דעת מהר"י קצלבוגן
א. הפאה היתה מתחת לכיסוי הראש

בשו"ת באר שבע^[4] כתב שמצא תשובה בכת"י של "הרב המובהק מהר"ר יהודה ז"ל קצנאילנבוגין"^[5] [לקמן מהר"י] הדוחה את דברי השלטי גבורים. טענתו הראשונה היא שגם אותן נשים שהיו משתמשות בפאה היו מכסות אותה, וז"ל :

ולצאת בפאה נכרית בכולי גמרא מיירי דוקא בפאה נכרית מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד כמו השערות הדבוקות לבשרה ממש כי לא היו רגילות בפאה נכרית אלא דוקא הנשים שהיה שערן מועט וכדי שלא ירגישו בעליהן במעוט שערן שהוא ניוול לנשים היו רגילות לקשור בשערן פאה נכרית כדי שתראה בעלת שער הרבה אבל הנשים שהיה שערן הרבה לא היו רגילות בה כלל... ואין להקשות אם לא היו רגילות להשתמש בפאה נכרית אלא דוקא הנשים שהיה שערן מועט כדי שלא ירגישו בעליהן במעוט שערן שהוא ניוול לנשים א"כ למה בחרו דוקא בפאה נכרית יותר מבמשי או פשתן וכיוצא בזה די"ל משום דלפעמים השבכה נעתק ממקומו או לרפיון קשורה בראשה היא מתרחבת ושער ראשה נראה מעט מחוץ לצמתן הלכך בחרו בפאה נכרית יותר מבמשי או פשתן כדי שלא ירגישו בעליהן.

לפי הסבר זה, הנשים שלא היה להם מספיק שער טבעי היו מניחות על ראשן פאה נכרית, אך גם אותה היו מכסים, וזאת כדי להגדיל את הנפח של ראשן וע"י כך ליצור אשליה כאלו יש להם שערות מתחת לכיסוי הראש. הסיבה שבחרו להניח תחת הכיסוי דווקא שערות ולא משי או פשתן, הוא משום שחששו שמא מה שנתנה תחת כיסוי הראש יבצבץ מבעד לכיסוי ראשן ואז יתבזו, על כן בחרו לעשות כן דווקא ע"י שער.

מהלך זה נראה דחוק, אולם המהר"י חיזק פירושו זה מדברי הראשונים במסכת ערכין. וז"ל המהר"י בהמשך התשובה :

וכן פרש"י בהדיא בסוף פ"ק דערכין^[6] וכן הערוך ור"ע מברטנורה ז"ל פאה נכרית רגילים היו נשים ששערן מועט לקשור שיער נשים נכרית לשערן שנראה כמו שהוא שערן ע"כ. ומדכתבו שנראה כמו שהוא שערן משמע בהדיא שכל עצמו של אותו קשור של פאה נכרית זו לא הוי אלא בשביל שתראה בעלת שיער הרבה של עצמה הדבוק לבשרה ממש א"כ בהכרח צריך אתה לומר דכשם דשיער עצמה הדבוק לבשרה ממש מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד כך פאה נכרית זו הקשורה בשיער עצמה היתה מכוסה עמהן תחת השבכה ועל ראשה רדיד.

לפי הבנה זו מה שכתבו הראשונים ששיער הפאה 'נראה כמו שערן' משמעותו שגם מבחינת הדין התייחסו אליו הנשים כמו לשערן, וממילא כשם ששערן מכוסה כך

(4) סימן י"ח.

(5) בן המהר"ם פדואה.

(6) דף ז' ע"ב.

גם שיער הפאה מכוסה. אולם אין מובן ההכרח לומר כן, שהרי פשוט כוונתם היא ששיער זה נראה כשערן מצד היופי שלו, אך מניין לומר שיש לו דינים של שיערה ממש? ❖

ב. תשובת השלטי גבורים

אפשרות זו, שהפאה היתה מכוסה, הועלתה ע"י הש"ג עצמו אך הוא דחאה על אתר וז"ל :

ואין לומר שהיו משימות צעיף או מידי על הפאה נכרית, דא"כ מאי אהני ההיא קישוט הרי כל עצמו של אותו קישוט לא הווי אלא בשביל שתראה בעלת שער, אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות.

הש"ג תמה לשם מה על ראשה שיער זה אם ממילא מכסה אותו? האפשרות שהביא המהר"י, ששיער זה בא למלא את נפח הכיסוי, לא עלתה כלל על דעתו, וכנראה הבין בדעת הראשונים שהזכיר המהר"י כמו שהסברנו לעיל, ששיער הפאה היה מגולה ולא היו מתייחסים אליו כמו לשערות ראשה.

בנוסף לכך נראה מדברי הש"ג נראה כי מבין את המציאות של פאה בצורה שונה ממה שהביא המהר"י בשם רש"י, הערוך ורע"ב. ראשונים אלו הסבירו כי דווקא אשה שהיה שיערה מועט היתה משתמשת בפאה נכרית, אך לדעתו הפאה היתה קישוט שגם נשים בעלות שיער היו נותנות בראשיהן כדי שיהיה להם שיער נאה. פירוש זה נמצא ברמב"ם בפירוש המשנה בשבת^[7] וז"ל^[8] :

ופאה נכרית, כעין נרתיק מדביקין בו שער נאה מאד ולובשות אותו על הראש באופן זמני להתיפות בשער.

לדעת הרמב"ם מדובר כאן על שיער "נאה מאד" אשר הונח על ראש האשה על מנת להתייפות, ומסתבר ששיער זה מגולה היה דאל"כ למה לי שיער יפה?

מסקנה זו עולה גם מתשובות הגאונים על המשנה בשבת^[9] שכתבו בפירוש המושג פאה נכרית :

שער שמביאין מבחוץ ומקלעין אותו יפה יפה ומניחין אותו בראש

❖ הערת הרב נבנצל : לא שדינו כשער אלא שאם לא תכסנו הרי תוכיה בזאת שאין זה שיערה. תשובה : גם אם נאמר שכוונת המהר"י כדברי הרב, עדיין יש לדחות ראייתו. שכן אפשר להסביר שלדעת ראשונים אלו האשה הניחה שער על ראשה באופן שיהיה דומה לשיערה כדי להתייפות, אך לא התכוונה להטעות הצבור כאילו הוא שיערה ממש. ואכן ברש"י וגם בערוך לא מופיע המשפט "כאילו הוא שערן" ושם הדיוק כלל לא מתחיל.

גם אם נרצה להצמד לפשט הלשון של הברטנורה, שנראה שכוונת האשה שיחשבו שהוא שיערה ממש, עדיין ניתן לדחות ולומר כי כוונת האשה שיראו שיער זה נראה יפה כאילו הוא שיערה ממש, אך כיון שכולם יודעים שדרך נשים ללכת עם פאה נכרית ידעו שאכן באמת אין זה שיערה אלא רק דומה לשיערה, ולכן לא חששה ללכת עם פאה מגולה.

(7) פרק ר' משנה ה'.

(8) בתרגום הרב קאפח.

(9) דף סד' ע"ב.

כלות כל יומי חופתן

אין זה מסתבר שלכל הכלות היה שער מועט ולכן הוצרכו לחבוש פאה.

גם בשאר פירושי ראשונים לא הוזכר כלל שמדובר רק בנשים ששערן מועט, ומסתמות לשונם משמע שסוברים שהפאה שימשה את כל הנשים, בין חסרות שיער ובין בעלות שיער.

ג. חשש "דלמא שלפא" בפאה נכרית

בשו"ת עדות ביהוסף^[10] הוסיף להקשות על הש"ג, אם מדובר בפאה מגולה מדוע אסרו לצאת כן לרה"ר מחשש דלמא שלפא, הרי היא לא תגלה את שערה ברה"ר שמא יתגלו שערותיה, וכמו שמבואר במשנה שמוותר לצאת בסרביטין אם הם קשורים דלא חיישינן שמא תסירם שהרי לא תגלה שערה ברבים? אמנם לדברי מהר"י לא קשה שכן יכולה להחזיק השבכא ולהסיר הפאה שתחתיה^[11].

את קושיית העדות ביהוסף יש ליישב על פי פירוש התפארת ישראל למשנה בשבת^[12] וז"ל:

נ"ל דמיירי בלובשתן על הסבכה רק לקישוט וניכר ע"י השבכה שאינן שערותיה

הפאה היתה אמנם חיצונית, וכפי העולה מפירוש הרמב"ם, אך עדיין יש בה חשש של דלמא שלפא וכו' כיון שתחתיה היה כיסוי נוסף [ולדעת המהר"י, כפי שהובא לעיל, היה זה כיסוי גמור]. כן יישב דברי הרמב"ם בשו"ת בית יצחק^[13], וכן יישבו עוד אחרונים. אלא שלפי זה קשה, מדוע מניחה תחת הפאה שבכה זו? וצריך לומר שעושה כן כיון שלפעמים כשחם מעוניינת להסיר את הפאה, ולשם כך יש לה כובע או מטפחת אטומה תחת הפאה כדי שתוכל להורידם כשחם.

תירוץ זה יש לחזק לפי דברי ר"ש בן אלעזר שהובאו בגמ' בשבת^[14]:

כלל אמר ר"ש בן אלעזר כל שהוא למטה מן הסבכה אין יוצאין בו

מבואר שהתכשיטין מחולקים לשניים- או למטה מן הסבכה או עליה, והפאה היתה מונחת מעל כובע או מטפחת אטומים. ממילא גם לשיטת הרמב"ם שפירש שפאה היא

[10] חברו הרב יוסף ב"ר יצחק רוזין אבדק"ק טלזן סימן כ"ט.

[11] לכאורה גם על המהר"י קשה קושיא זו, שכן לדבריו חייבת האשה בשני כיסויים וכיסוי אחד בלבד אסור משום דת יהודית, א"כ גם אם הפאה שהיו יוצאות בה היתה מכוסה בכיסוי, אם תסיר את הפאה הרי היא עוברת על דת יהודית, ומדוע חשו חז"ל דלמא שלפא ומחויא? נראה לומר בדוחק שלפי המהר"י, הגמ' מיירי באופן בו חוץ מהפאה היו שני כיסויים מועילים, שבכה ורדיד, ובוזה יש חשש דלמא שלפא ומחויא, ואה"נ אם תצא בפאה עם כיסוי אחד בלבד אין לחשוש דלמא שלפא ומחויא, שכן לא תוריד את הפאה משום דת יהודית.

[12] בועז שבת פרק ו' ס"ק א'.

[13] לר' יצחק שמעלקיס. או"ח סימן י"ד סוף אות ו'.

[14] דף נ"ז ע"ב.

חיצונית אפשר להעמיד שתחת הפאה היה כובע או מטפחת^[15].

ד. מדוע לא הוזכרה פאה בדין איסור יציאה לרשות הרבים

התוס'^[16] הקשה על המשניות בסוגיא זו, מדוע בדין האיסור לצאת בתכשיטים לרה"ר הוזכר רק האיסור לצאת בכבול ולא הוזכר שאסור לצאת גם בפאה, ואילו לעניין היתר יציאה לחצר כתבה המשנה להתיר גם פאה נוכרית בנוסף לכבול? על שאלה זו ענה התוס':

וי"ל דמילתא דפשיטא היא דאסור לצאת בה [בפאה הנכרית] לרה"ר
דודאי שלפא משום דמחכו עליה

דברי התוס' טעונים ביאור, לפי דבריו האיסור לצאת לרה"ר בפאה נכרית הוא פשוט משום שוודאי שלפא משום שיצחקו עליה, מוכח א"כ שיש נשים שכן יוצאות לרה"ר כשפאה על ראשן ביום חול, וקשה, מדוע אשה יוצאת בפאה נכרית לרשות הרבים ביום חול הרי יצחקו עליה? וצריך לומר שהחשש כאן הוא כמו החשש שמוזכר לגבי שן זהב וסוגי שיער מסויימים. שם טעם הגזירה הוא משום שיש חשש שמא תכשיטים אלה לא ימצאו חן בעיני חלק מחברותיה או בעיני נשים מסויימות ועל כן היא תסיר אותם ותטלטל ברה"ר, אך מ"מ לכתחילה יוצאת כן משום שיתכן שלא תפגוש נשים אלו. כן יש לומר לשיטת התוס' גם בנידון זה, אמנם בדר"כ לא יצחקו על הלובשת פאה נוכרית, אולם כיון שיש ודאי נשים שיצחקו לה, יש לחוש שאם תפגשם וודאי תסירם.

לפי זה מה שכתב התוס' 'ודאי שלפא משום דמחכו עליה' משמעותו שוודאי יש חשש שתפגוש את הנשים הצוחקות לה ותוריד את הפאה, אך מ"מ אין וודאות שתפגוש נשים אלו. כדברי התוס' כתב גם התוס' רא"ש.

בדברי התוס' האלה מבואר דלא כדברי המהר"י. לפי תירוץ תוס', בפאה יש חשש דלמא מחכו עליה, ואם פאה זו מכוסה כדברי המהר"י אין זה שייך כאן שיצחקו עליה.

לכאורה יש להקשות על דברי המהר"י מדברי הגמ' בשבת. בהקשר לנאמר במשנה^[17] בתחילת פרק שישי שאסור לצאת ב'כבול' לרה"ר, הסתפקו בגמ'^[18] מהו הכבול? האם הוא חותם של עבד או כיפה המונחת תחת השבכה, ואמרו שם שאם כבול המוזכר במשנה הוא חותם של עבד, אזי דווקא בו אסור לצאת לרה"ר משום שמתביישת בו ויש חשש שתסירנו ותטלטלנו, אך בכיפה שתחת השבכה מותר, ואם כבול הוא כיפה המונחת תחת השבכה ואסור לצאת בו שמא תשלוף להראות לחברתה, ק"ו שאסור לצאת בחותם של עבד שיש בו בושה.

הספק האם מותר לאשה לצאת בכיפה או לא סובב סביב השאלה האם יש לחוש

(15) לפי הסוברים שהמטפחת עליה דבר הרמב"ם היתה אטומה, והיא כמין בגד לצניעות.

(16) מסכת שבת דף נ"ז ע"ב ד"ה "אי כבלא".

(17) דף נ"ז ע"א.

(18) שם ע"ב.

שאשה תשלוף דבר הנמצא מתחת השבכה או לא, שכן יש קושי לשלוף דבר המונח תחת השבכה ללא שיתגלו שערותיה. מסקנת ר' אבהו שם היא שכבול הוא כיפה של צמר וממילא בזה עסקה המשנה וא"כ אסור לצאת בשבת לחצר בכיפה של צמר.

ר' אבהו מוכיח דבריו מברייתא בה נחלקו חכמים ורשב"א בעניין היציאה בכבול וז"ל הברייתא :

יוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בכבול לרשות הרבים. כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר: כל שהוא למטה מן השבכה - יוצאין בו, כל שהוא למעלה מן השבכה - אין יוצאין בו.

רשב"א מתיר יציאה בכבול כי לשיטתו יש היתר לצאת בדבר הנמצא מתחת השבכה, ממילא למדנו שמקום הכבול הוא מתחת לשבכה, וא"כ מוכח מכאן כי וודאי שכבול הוא כיפה של צמר המונחת תחת השבכה ולא חותם של עבד הנמצא מגולה על בגדיה.

בהמשך הגמ' מובאת דעת שמואל החולק על מסקנת ר' אבהו וסובר שמותר לצאת בכיפה לרה"ר [וכבול הוא חותם העבד].

לכאורה לפי המהר"י יש לשאול מהו הספק של הגמ' בכבול, הרי בפאה נוכרית שהיא תחת הסבכה [לפי המהר"ן] אסור לצאת לרה"ר דילמא שלפא ומחויא, א"כ מבואר כי גם במה שתחת הסבכה ישנו חשש של דלמא שלפא ומחויא, וממילא ה"ה בכיפה וודאי שיש לאסור יציאה עימה לרה"ר? כמו כן קשה מדוע שמואל מתיר בכיפה הרי בפאה נכרית לכו"ע אסור [ולדעת מהר"י פאה נכרית היא מקרה מקביל לכבול]? ועוד קשה מדוע רשב"א שחולק בכבול ומתיר לצאת בו לרה"ר לא חלק על ת"ק גם בפאה נוכרית? הרי זה וזה שווים שכן שניהם מתחת הסבכה?

אולם אם נאמר כי פאה נכרית מונחת בגלוי [כהסבר הש"ג] אכן אין דמיון בין כבול לבין פאה נכרית ומדוע לא למדה הגמ' דין כבול [הנמצא תחת הסבכה] מדין פאה נכרית [הנמצאת מהל השבכה].

אפשר ליישב בדוחק שיש חילוק בין פאה נוכרית לכיפה. פאה נוכרית קל לשלוף ולכן יש חשש דלמא שלפא ומחויא, אך כיפה קשה לשלוף ולכן שם נחלקו אם יש לגזור או לא.

אולם עדיין קשה על המהר"י מדברי הרמב"ן. על מסקנת ר' אבהו שכבול הוא כיפה של צמר ואסור לצאת עמו לרה"ר דלמא שלפא ומחויא, הקשה הרמב"ן^[19]:

וקשיא לי אי כיפה של צמר תנן אמאי אסורה הא תחת שבכה הוא כדקתני בדרשב"א [נ"א: ושפיר קאמר רשב"א] ... שאינה פורעת ראשה? ושמא י"ל שהכיפה הזו למטה מן השבכה היא עומדת אבל השבכה מונחת על שערה בגובה של הראש והכיפה על פדחתה ושער שלפניה בראש ומקצת שערה מכסה על צד הכיפה שכנגד הראש למעלה, ויכולה היא לשלוף כיפתה בלא גילוי ראשה מן השבכה, ורשב"א שרי כיון שעל

השער ממש היא למטה מן השבכה קצת.

הרמב"ן הניח שלא תיתכן מציאות שליפת דבר שנמצא מתחת השבכה ללא גילוי שעה, וודאי הוא ששערה יתגלה תוך כדי שליפת הכובע שתחת השבכה וא"כ אין חשש שתעשה כן? על זה ענה הרמב"ן שהכיפה אינה נמצאת כולה תחת השבכה אלא חלקה המועט תחת השבכה ורובה מונח על מצחה של האשה, ויש אפשרות לשלוף את הכיפה ללא גילוי שיער שתחת השבכה כלל. דברי הרמב"ן הללו הובאו גם בחידושי הריטב"א והרשב"א במקום.

לפי המהר"י קושיית הרמב"ן אינה מובנת, הרי מצינו מפורש במשנה בפיאה נוכרית שאסור לצאת לרה"ר שמה תשלוף מתחת הסבכה וא"כ מה התימא הגדולה שקשה לראשונים אלה, ומדוע לא כתבו לתרץ באופן פשוט שמצאנו שאפשר לשלוף מתחת לשבכה פאה נוכרית וא"כ אפשר גם בכבול?^[20] מכאן יש ללמוד כי ראשונים אלו הבינו כי הפאה היתה מגולה לגמרי.

ה. טענת המהר"י כנגד תשובת השלטי גבורים

המהר"י בתשובתו התייחס לדברי הש"ג בביאור המציאות המדוברת במשנה :

רחמנא ליצילן מהאי דעתא כי איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה דהא לצאת בשיער עצמה מגולה אסור מן התורה... והלא דברים הרבה אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין... ועוד דאלו היו יוצאות בפאה נכרית מגולה מה הועילו בתקנתן שלא תתגנו על בעליהן שידעו שיש להן שער מועט הלא כיון שבעליהן יראו שהולכות בשערות מגולות ידעו בברור שאין אלו שערות עצמה המחוברים בראשה ממש

לקושיות אלו התייחסו מחברי הספר מגן גבורים^[21] שהאריכו לדחות דברי המהר"י. בהקשר לקושיות אלו כתבו :

גוף דבריו לחוש בפיאה נכרית משום מראית העין לפע"ד ברבים שנהגו כן לא שייך מראית העין דלא חשידי ועי' ביו"ד סי' קמא' סע' ד' בהגה, וכ"ש בזה דכל הנשים נהגו כן היאך אפשר דכלהו יעברו על דת משה ויהודית עכ"פ, ומכ"ש למאן דסובר דהוא דאורייתא, וע"כ ישפטו הכל שהוא פיאה נכרית. גם מש"כ דאם יוצאות בפיאות נכריות מגולות לא שייך הטעם כדי שלא תתגנה על בעלה כיון דהבעלים רואים שאין השערות של עצמן. לפע"ד אינה קושיא, דאטו בידיעה תליא מילתא, מ"מ קישוט הוא דנראית כאילו היה לה שער.

ועי' גם בשו"ת אג"מ^[22] שמבאר מדוע אין חשש מראית העין בפאה.

(20) ע' בית יצחק או"ח יד ג ועדות ביהוסף סימן כ"ט.

(21) [חובר ע"י שני גיסים, הרבנים מרדכי זאב אטינגר ויוסף שאול נתנון בעל שו"ת שו"מ] סימן ע"ה בשלטי הגבורים ס"ק ג'.

(22) אבן העזר ח"ב סי' י"ב.

בעקבות הטענות הנ"ל כתבו בעלי ספר מגן גבורים בסוף דבריהם שם :
 וגם זקינינו שהאריך בפסק הלז בלי ספק שכוונתו היתה לשם שמים
 שבשביל שראה שנפרץ בעת ההוא וכל כוונתם היתה לדמות לעכו"ם
 [לגויים] ועל כן לבהו לבתה רוח טהרה לעורר מדנים על זה והרבה יש
 לדבר מזה בזמנינו בעוה"ר וכשם מצוה לומר וכו'

והיינו שלדעתם גם מהר"י קצלבוגן ידע שאין בדבריו ראיות מכריעות לאסור יציאה
 בפאה מעיקר הדין, אך האריך לאסור כדי להוציא ממנהג העולם שלבשו פאות נכרית
 כדי להדמות לגויים.

1. קושיית המהר"י מדין שני כיסויים

במאמר "חייב הכיסוי מדאורייתא או מדרבנן" הבאנו בהרחבה את שיטת המהר"י
 קצלבוגן הסובר בדעת הרמב"ם כי גם אם כסתה ראשה במטפחת (שלדעתו היא
 אטומה), חייבת להוסיף עליה רדיד. המקור לדברים הללו היא תשובת המהר"י בדין
 פאה נכרית, לאחר שמאריך המהר"י להוכיח שיש צורך בשני כיסויים, הוא בא לדין
 הפאה, וז"ל :

והשתא היאך יעלה על הדעת שיהא מותר לצאת בפאה נכרית מגולה
 לחוד טפי ממטפחת דעביד ביחוד לכסוי השער וגם הוא מכסה לגמרי
 השערות

והיינו שפאה נוכרית לא גרע ממטפחת, וכמו שעל מטפחת יש להוסיף כיסוי, ה"ה
 מעל פאה נכרית.

ואמנם לשיטתו אכן יש מכאן קושיא, ואשה הרגילה להחמיר ולצאת עם שני כיסויים
 לא תוכל לצאת בפאה מגולה, שכן עליה להניח על ראשה ב' כיסויים, ואין להסתפק
 בפאה בלבד. אולם כבר כתבנו לעיל כי לדעתנו יש להקל בדין זה, וניתן להסתפק
 בכיסוי אחד, וממילא ניתן להסתפק גם בפאה בלבד.

2. תוקף האיסור לדעת המהר"י קצלבוגן וטעמו

המהר"י קצלבוגן העיר על השלטי גבורים גם מן הסברא :

רחמנא ליצלן מהאי דעתא כי איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות
 עצמה כעוברת על דת משה דהא לצאת בשיער עצמה מגולה אסור מן
 התורה... והלא הרבה דברים אסרו חכמים לנשים מפני מראית העין

מבואר מדבריו כי האיסור הוא מדרבנן בלבד, וכמו כן טעם האיסור הוא משום מראית
 העין ולא מעיקר הדין.

גם ממה שהביא ראיה לאיסור לצאת לרה"ר בפאה, מדין החיוב לשים שני כיסויים על
 הראש [כמו שכתבנו לעיל], ניתן להסיק שהאיסור לצאת בפאה נכרית הוא מדרבנן,
 בדומה לחיוב ללכת בב' כיסויים.

מבואר בדבריו כי מדין תורה מודה לש"ג שאין איסור ורק מדרבנן אסר, דומיא לשני כיסויים, וכ"כ הפמ"ג^[23] שגם לאוסרים זהו מדרבנן.

לגבי טעם האיסור לשיטתו כבר הבאנו לעיל את דבריהם של מחברי הספר מגן גבורים^[24] אשר דחו את הסברא לאסור כאן משום מראית העין :

גוף דבריו לחוש בפניא נכרית משום מראית העין לפע"ד ברבים שנהגו כן לא שייך מראית העין דלא חשידי ועי' ביו"ד סי' קמא' סע' ד' בהגה^[25], וכ"ש בזה דכל הנשים נהגו כן היאך אפשר דכלהו יעברו על דת משה ויהודית עכ"פ, ומכ"ש למאן דסובר דהוא דאורייתא, וע"כ ישפטו הכל שהוא פניא נכרית.

ועי' גם בשו"ת אג"מ^[26] שמבאר מדוע אין חשש מראית העין בפאה 6.

4. ראיית המג"א והגר"א

בהלכות איסור ק"ש בפני הערווה כתב הרמ"א^[27] שמותר לקרוא ק"ש לפני פאה נוכרית. המג"א שם^[28] הסכים עמו וכתב שהש"ג התיר, והוסיף שהבאר שבע [כוונתו למהר"י המובא בב"ש] דחה דבריו אך אין הלכה כמותו כי כל דבריו דחויים, אולם

(23) משבצות סימן ש"ג סוף ס"ק ט'.

(24) [חובר ע"י שני גיסים, מרדכי זאב אטינגר ויוסף שאול נתנזון בעל שו"ת שו"מ] סימן ע"ה בשלטי הגבורים ס"ק ג'.

(25) אמנם שם מדובר בדבר השייך לרבים וכאן מדובר בדבר השייך ליחיד, והיה מקום לומר שדווקא בדבר השייך לרבים לא שייך מראית העין שכן אין לחשוך בצבור שעושה עבירה. אך הם מבינים כנראה כי ההתר בדבר השייך לרבים מבוסס על כך שזה דבר שנהגו בו רבים, ולכן למדו משם לכאן.

(26) אבן העזר ח"ב סי' י"ב.

6 הערת הרב אורי כהן : אע"פ שבאג"מ "ביטל" חשש מראית העין, מ"מ בתשובת מהרי"ל דיסקין [קונטרס אחרון סימן ה' אות רי"ג] פוסק לאסור פאות כאלה שלא ניכר לכל שהן נכריות. ובהסבר ההבדל בין פאה לבין גלוח [ממנו הביא האג"מ ראייה להתיר גם בפאה] יש לומר שגדר מראית העין הוא במה שהרואה מפרש את הדבר באופן שאין בו דרך היתר. לדוגמא מי שתולה כביסה בשבת, הרואה מפרש שהוא כיבס היום את מה שהוא תולה, ואין דרך מותרת בכיבוס בשבת. מה שאין כן בגילוח, שהרואה אותו מגולח למשעי מפרש שהוא גילח את זקנו אבל יש דרך המותרת לגלח ואין הכרח שגילח בתער. לכן בשער מגולה שהרואים חושבים שזה שערה הטבעי אין דרך להסביר היתר בגילוי שערה הטבעי.

תשובה : לפי המבואר בתשובת האג"מ אין קושי, שכן לדעתו גם אם נאמר שבאופן עקרוני יש לחוש למראית העין במקומות בהם ניתן לטעות, בפאה נכרית אין חשש לטעות וזאת מכמה טעמים, ראשית לדעתו כל שניכר לחלק מן הנשים שאין זו פאה אין בזה מראית העין, שכן ניתן לראות שאין כאן עבירה. בנוסף לכך לאחר שהתפשט היתר פאה נכרית, גם אם לא ניכר שמה שלובשת הוא פאה נכרית, אין כאן מראית העין שכן הרואים יתלו שסומכת על ההיתר להשתמש בפאה נכרית. ועיין גם במגן גבורים שהבאנו שכתבו שכל דבר שנהגו בו רבים לא שייך בו מראית עין [וראייתם מתירוץ הגמ' ברי"ה דף כ"ד ב המובא ברמ"א יו"ד סימן קמ"א ד.]. ונ"ל כי מנהג שנהגו כל אנשי הציבור החרדי הליטאי וכל חסידות חב"ד ועוד הרבה מהציבור החסידי וגם חלק מהציבור החרדי הספרדי ודאי שנחשב לדבר שנהגו בו רבים.

(27) סימן ע"ה סע' ב'.

(28) שם ס"ק ה'.

המג"א לא ציין שמקור דברי הש"ג הוא המשנה שמתירה לצאת בפאה לחצר, אלא כתב כי דבריו נלמדים מן המשנה במסכת שבת המתירה לצאת בחוטי שיער :

כדאיאת במשנה פרק ו' דשבת יוצאה אשה בחוטי שער וכו'

אמת הוא שבהמשך משנה זו נאמר דין יציאה לחצר בפאה נוכרית, אך מדברי המג"א נראה שמוכיח מן הרישא של המשנה שהתירה לצאת ב"חוטי שער", וכן הבין במחצית השקל שם שראיית המג"א היא מדין חוטי שיער^[29] ולא מדין פאה נוכרית.

כן נראה גם מדברי הגר"א שם^[30]. על דברי הרמ"א שהתיר לקרוא ק"ש לפני פאה כתב הגר"א :

כמו שכתוב בפ"ו דשבת יוצא אשה בחוטי שער וכו'

הרי כי הראיה להיתר היציאה בפאה הוא מהיתר היציאה בחוטי שיער. ויש להבין מדוע הוצרכו להביא ראיה אחרת ולא הביאו את ראיית השלטי גבורים מדין יציאה לחצר בפאה נכרית?

נראה שמדברי הגר"א במקום אחר ניתן להבין כוונתו. בספרו שנות אליהו על משנתנו כתב הגר"א :

יוצאה אשה ובפאה נכרית פירוש שאין לה שער נוטלת שער ומכנסת תחת הצעיף כדי שתראה בעלת שער

הרי שלדעת הגר"א ניתן לומר כי הפאה המוזכרת במשנה היתה מתחת לצעיף ולא מגולה כדברי השלטי גבורים, וכן הסביר את דברי הגר"א בהערות הרב נפתלי הירץ שם^[31] :

לאפוקי ממה שכתב בספר שלטי גיבורים על הרי"ף ... לזה כתב כאן רבינו שהם מכוסות בצעיף, ואף שהש"ג דחה זאת אבל אין מוכרח

הרי בהדייא שהגר"א מבין שראיית הש"ג אינה מוכרחת, ולכן הביא ראיה מתחילת המשנה בדין יציאה בחוטי שיער. כנראה כך גם הבין המג"א שאין הכרח מראיתו הראשונה של הש"ג ולכן הביא ראיה אחרת^[32].

אחרונים אלו הביאו ראיה מדין אחר במשנה בשבת. כדי להבין דבריהם יש צורך לראות את המשנה ממנה הביאו ראיה.

(29) ועי"ש שכתב שאין זו ראיה מוכרחת, אך יש להוכיח מסוף המשנה: ילדה לא תצא בשער של זקנה וכו' עי"ש.

(30) סימן ע"ה ס"ק ז'.

(31) ס"ק י"ח. ביביע אומר הביא ראיה מדברי הגר"א הללו שחולק על השלטי הגיבורים שהרי דוחה ראיתו ולכן מנה אותו בין האוסרים פאה נכרית. אך לא הזכיר את דבריו בס"ק ז שהביא את המקור לרמ"א מחוטי שער כמו המג"א, וא"כ משמע שמסכים עמו ומתיר פאה נכרית, ומה שכתב כאן הוא שאין ראיה מפאה אך הדין אמת כי יש ראיה ממקום אחר כפי שנוכיח לקמן.

(32) גם מחצית השקל כתב בדעת המג"א כי ייתכן שהשער שנתנה על ראשה היה תחת השבכא ולא מעליה, אלא שהוא כתב זאת לגבי חוטי שער ולא לגבי פאה נכרית.

במשנה^[33] העוסקת ביציאת האשה בתכשיטים לרה"ר ולחצר שנינו :
 יוצאה אשה בחוטי שער, בין משלה, בין משל חברתה בין משל בהמה

רש"י במשנה פירש :

בחוטי שער - שקולעת בהן שיערה. בין משלה - תלושין. בין משל
 בהמה - כגון של סוס.

האופן של השימוש בשערות אלו הוא ע"י שקולעת בהן שיערה ליופי. לכאורה יש
 לשאול, לפי"ז נמצא שהאשה יוצאת לרה"ר ששערותיה הטבעיות מגולות, הייתכן^[34]?
 יש ליישב קושיא זו עפ"י דברי הפמ"ג^[35] :

מה שאמר רש"י שקולעת בהן שיערה י"ל כורכת סביב השער היינו גדיל
 כציצית דכורך חוט גדיל

לפי פירושו חוטי שיער אלה הם שערות ילדה אשר בהן כורכת את צמתה.

בגמ' דנו משום מה כתבה המשנה את היתר היציאה בחוטים אלה גם בשיער שלה, גם
 בשיערה של חברתה וגם בשיער בהמה? וענו שלו התנא לא היה מלמדנו היתר יציאה
 בשיער חברתה הייתי אוסר לצאת בו מחשש שמא מחמת שמאס עליה תשלפנו כדי
 שחברותיה לא יצחקו עליה, וכן אם לא היה שונה דין בהמה הייתי אומר שכיון שאין
 זה שיער של בן אדם- תשלפנו ותטלטלנו כדי שלא יצחקו עליה, ולכן קמ"ל שגם שם
 אין סיבה לחשוש.

מבואר כי מדובר בחוטי שיער שאינם תחת השבכה שהרי כל החשש שמא יצחקו
 עליה שייך רק בדבר גלוי (וכך מבואר במחצית השקל בדעת המג"א). כנראה שהמג"א
 והגר"א הבינו כי כאן מדובר על מציאות בה יש הרבה חוטי שיער המכסות שיערה,
 חוטים אלו מהווים תחליף לשיער כמו פאה. מכיון שחוטיין אלה מכסים את כל שיערה
 יש ללמוד מכאן על היתר הפאה, ואפי" אם נאמר שחוטיין אלה מכסים רק קצת שערות
 שיוצאות החוצה מן הסבכה, עדיין יש ללמוד היתר לפאה נוכרית שהרי גם שיער כל
 שהוא אסור בגילוי. לשיטתם צריך לומר שלמרות ששיער זה מכסה את כל הראש, יש
 חשש שתוריד אותו ותגלה שיער ברה"ר ולכן אסור לצאת כן לרה"ר, משום שמפאת
 הצער לא תשגיח. אך לכאורה קשה, שהרי בגמ' אמרו שאין חשש של שלפא ומראה
 לחברותיה במצב בו אם תסיר את הכיסוי יתגלה שיערה, ומדוע כאן יש לחוש שמא
 תגלה את כל שיערה [ולא תמנע מכך משום צניעות]? אך יש לומר שדווקא בחשש
 דלמא שלפא ומראה לחברותיה שייך לומר שלא תגלה את שיערה ברבים משום כך,
 אולם כאשר החשש הוא שמא תוריד כיסוי זה משום שמתביישת, יש לחוש שתגלה
 שיערה ברבים, שכן מחמת הבושה לא תתן דעתה לכך שמגלה שיערה^[36].

(33) שבת ס"ד ע"ב.

(34) וא"א לומר שכאן מיירי בבתולה שהרי בהמשך המשנה מדובר על יציאה בכבול שהוא לר' אבהו כיפה
 שתחת הסבכה, ודאי שדבר זה שייך דווקא באשה נשואה ולא בפנויה.

(35) סימן ש"ג במשבצות ס"ק א'.

(36) וכמו שכתב התוס' לגבי פאה ברה"ר שאסור מחשש דלמא שלפא ותלך ללא כיסוי ראש משום בושה.

בהמשך הגמ'^[37] הובאה ברייתא המוסיפה לדון במקרה זה, וז"ל :

תנא ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה וזקנה בשל ילדה. בשלמא זקנה בשל ילדה שבת הוא לה אלא ילדה בשל זקנה אמאי גנאי הוא לה? אידי דתנא זקנה בשל ילדה תנא נמי ילדה בשל זקנה^[38]

בראשונים נאמרו כמה פירושים על גמרא זו, ומדבריהם מוכח ששערות אלו גלויים הן ועם כל זה התירו לצאת בהן לרה"ר.

ראשית, מוסכם בכל הראשונים שלזקנה יש הנאה בכך שיוצאת בשיער של ילדה, כי על ידי זה יחשבו אותה לצעירה. לפי זה אי אפשר להעמיד ששערות אלו מכוסות דא"כ אף אחד לא יראה וכלפי מי רוצה להיראות כצעירה?

אמנם עדיין ניתן לומר שאינה מגלה את כל חוטי השער שעליה וחלקם מכוסים. אך גם לפי זה על כורחנו לומר לפחות שישנה קווצת שערות משמעותית שיוצאת מתחת לכיסוי והן גלויים לעין כל כדי שיחשבו שגם מה שתחת הכיסוי אינו שיער לבן, וודאי מדובר בקווצת שערות ולא בשערה בודדת כדי שיתראה כילדה כגון שמוציאה צמה וכר'.

מדברי התוס' רי"ד מבואר ששערות אלו היו הכיסוי היחיד. התוס' רי"ד^[39] הקשה על גירסת הגמ' שלנו, מדוע פשיטא לגמ' כי בזקנה בשיער ילדה יש חשש של שלפא ומחויא, הרי גנאי הוא לה לגלות שער וודאי לא תשלוף חוטי שער אלה, [ולכן שינה את הגירסא והסביר שהחשש הוא שמא תיטלם משערה בשעה שטובלת במקווה]. לפי זה ברור ששערות אלו הן המכסות את ראשה ואין דבר בילתם ולכן ברור שבהסרתן יתגלה שער.

הריטב"א כתב בפירוש הגמ' :

יש שפירשו בשלמא זקנה בשל ילדה שבת הוא לה והוה ס"ד שתהא יכולה לצאת בו דלא חיישינן דילמא מחכו לה עלה, ואצטריך תנא לאשמעינן דאפי' הכי לא תצא דזמנין דמחכו לה עלה שאינה יכולה לכסות כל כך שלא יראה שער ואתיא למשלפה ולאיתייה, אלא ילדה בשל זקנה גנאי הוא לה ופשיטא שלא תצא דבודאי מחכו לה עלה ושלפא ומתייא להו בידה ולמה ליה לתנא למיתנייה

מבואר בדבריו שכל השיער מכוסה בחוטים אלה והבעייה בזקנה היא שאינה מסוגלת לכסות באופן שלא יראה כלל משערה המקורי, וכנראה מבין שרואים קצת את לובן השערות גם כשהן מכוסות, או שהשערות יוצאות מהצדדים. אולם ילדה ודאי לא תצא

(37) דף ס"ד ע"ב.

(38) ביאור הגמ' על פי התוספות שם "בשלמא זקנה בשל ילדה שבת הוא לה פירוש ומשום הכי איצטריך לאשמעינן שלא תצא דאפילו הכי מחכו עלה אלא ילדה בשל זקנה אמאי גנאי הוא לה פירוש אמאי איצטריך לאשמעינן דלא תצא פשיטא דכיון דגנאי הוא לה ודאי מחכו עלה ושקלה להו וכיון דתנא זקנה בשל ילדה אסור כל שכן ילדה בשל זקנה "

(39) דף ס"ד: ד"ה בשלמא.

בשערות של זקנה שהרי גנאי הוא לה וודאי מחכו עלה.

הר"ן כתב שהבעייה בזקנה שיוצאת בשערות ילדה היא "שיוצאה בשערות שאינן ראויות לה" ונראה שכוונתו לומר שהאנשים מזהים ששערות אלו הן של ילדה ואינן מתאימות לפניה הזקנות.

לפי האמור לעיל בהסבר מציאות חוטי השיער יש לבאר את ההבדל בין חוטי שיער, המזכירים במשנה, לבין פאה. מדוע בפאה אסור לצאת לרה"ר ובשערות המתאימות לגילה מותר? על זה כתב הפמ"ג שם^[40]:

פאה היא כעין תכשיט אך הכא היא חוטיין בעלמא

לאור מה שכתבנו נראה שאין כוונתו לומר שחוטיין אינו תכשיט משום שיוצאים בקצת חוטיין, אלא שההבדל בין חוטים לפאה הוא שחוטיין הם שערות שאינן מודבקים על רשת אלא מחוברות ישירות לשיער או כרוכים סביבו, ולכן אינם מהווים תכשיט, משא"כ פאה שהשערות בה קלועות יחד ולכן שם תכשיט עליה.

בהגהות חת"ס על דברי הרמ"א שהעתיק דין הש"ג בפאה^[41] כתב בשם יעב"ץ שבדין חוטי השערות מדובר באופן ששערות אלו במקום הפדחת או אחורי הראש, אך לאור מה שכתבנו לעיל די דחוק לומר כן.

5. באיזה אופן עוסקת המשנה?

א. באיזה חצר מדובר במשנה?

הבאר שבע הרגיש כנראה בדוחק שבתירוצו, שכן קשה לומר שמשקיעה כסף רב בפאה רק כדי לתת נפח לכיסוי ראשה, הרי לצורך זה מספיק קש וגבבא וכד'. לכן הוסיף וכתב שגם אם אכן נסכים עם הש"ג ונאמר שהיו הולכות עם פאה גלויה, עדיין אין ראייה להתיר כיסוי של פאה בלבד ברה"ר. ניתן לומר שהמשנה שהתירה לצאת לחצר בפאה, עוסקת דווקא בחצר שאין הרבים בוקעים בה, שדינה כרשות היחיד, בחצר כזו אין כל בעייה של כיסוי ראש, אך בחצר שהרבים בוקעים בה אסור לצאת בפאה משום דת יהודית וז"ל שם:

ואפילו זכר לדבר ליכא להתיר לנשים נשואות לצאת בפאה נכרית מגולה בשוק או בחצר דבקעי ביה רבים כמו שעלה על דעת החכם הנזכר מפני שאפשר לפרש דמה ששנו היתר להתקשט ולצאת בפאה נכרית מיירי דוקא בחצר שאין הרבים בוקעין בו וא"כ בחנם טרח כל הטורח הזה החכם הנזכר דהא אפילו בשערות ראשה ממש מגולות מותר לה לילך בחצר שאין הרבים בוקעין בו ואינו אסור אפי' משום דת יהודית דהיינו מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל.

אולם לאור האמור לעיל מבואר כי כל מה שהתירו דווקא לחצר ולא לרה"ר אינו מצד איסור גלוי שעה, אלא מצד איסור שבת "דילמא שלפא ומחויא". ואדרבה, לפי דבריו

(40) סימן ש"ג משבצות ס"ק א'.

(41) סימן ע"ה.

שיש בפאה איסור של גילוי ראש, למה נימק רב את ההיתר בחצר משום שלא תתגנה, היה לו לכאורה להתיר משום שאין חשש שתצא כך לרה"ר שהרי יש בזה איסור פריעת ראש?

המהר"י שם העיר על קושייתו: במשנה בריש הפרק שנינו שאסור לצאת לרה"ר בכבול, ומשמע שלחצר מותר, ובפשטות כל חצר בכלל אפילו שבקעי בה רבים, והיתר היציאה בכבול לחצר נשנה יחד עם היתר היציאה בפאה נוכרית לחצר, וא"כ כשם שלגבי היתר יציאה בכבול לחצר, הכוונה גם לחצר שבוקעים בה רבים, גם בפאה הכוונה לכל חצר אפי" שרבים בוקעים בה? וענה המהר"י שאכן לגבי כבול מותרת לצאת גם לחצר שבקעי בה רבים, אך בפאה היתרה המשנה רק בחצר שלא בקעי בה רבים וזאת מכח איסור פריעת הראש. לפי זה מובן מדוע ברישא לא קתני שאינה יוצאת בפאה נכרית לרה"ר, ורק קתני דאינה יוצאה בכבול, משום דבפאה נוכרית אסור לצאת לרה"ר אפילו בחול ולא רק בשבת.

מקושיית התוס' שהבאנו לעיל מוכח דלא כדבריו. התוס' שאל מדוע במשנה הראשונה לא נאמר שאסור לצאת בפאה לרה"ר? ביסוד שאלה זו עומדת הנחת יסוד שאכן שייך לכתוב כן במשנה הראשונה, אך לפי מהלך זה של המהר"י אין זה שייך כלל לשאול שכן בפאה אסור לצאת לרה"ר גם ביום חול ולא רק בשבת?

בשאלת התוס' דנו עוד ראשונים, ומהם מבואר שלא כהבאר שבע.

הרמב"ן הקשה את קושיית התוס' וענה באופן אחר וז"ל :

וק"ל אמאי לא תנא ברישא פאה נכרית בהדי כבול ואפשר שכבול עצמו די לו ללמוד לשאר תכשיטין שלא יצא בהן לחצר

ושוב יש להוכיח מן הקושייה דלא כדברי המהר"י. אף לא אחד מהראשונים תמה על התוס' והרמב"ן מה הקושי מפאה, הרי הדבר אסור (לפי המהר"י) משום פריעת ראש אף ביום חול, ולכן לא תנא ליה ומה הקושיא? מוכח מכל הראשונים ששתקו לדברי הרמב"ן אלה דלא כמהר"י.

ב. באיזה אשה מדובר

בשו"ת יביע אומר^[42] הביא את דברי שו"ת לחמי תודה^[43] שכתב לדחות את הראיה מן המשנה כיון ששם מדובר על פנויה, ואכן בפנויה אין חובה לכסות ראשה, אך בנשואה החייבת בכיסוי הראש לא קיים היתר להתשמש בפאה נכרית.

אולם לטענה זו התייחס כבר השלטי גבורים וכתב :

והתם באשה נשואה מיירי מתניתין מדקאמר בגמרא דהטעם משום שלא תתגנה על בעלה הרי דבנשואה מיירי

אמנם ביב"א שם כתב שיש שכתבו לדחות ששם מדובר על ארוסה, שלדעת הרבה

(42) חלק ה' אבן העזר סימן ה' אות ד'.

(43) דף ד סע"ב ודף יט ע"ד.

פוסקים אינה חייבת בכיסוי הראש, אך עדיין שייך בה לעשות כן כדי שתתיפה על בעלה.

אך הרב עובדיה שם כתב שיש תירוץ עדיף יותר והוא שנאמר ששם עוסקת המשנה ביוצאת בפאה נכרית לחצר, ולא לרשות הרבים. אולם כבר התייחסנו לעיל לטענה זו והראנו מה הקושי בה.

6. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהלכות שבת^[44] כתב בעניין האיסור לצאת בפאה לרה"ר :

לא תצא אשה... ולא בנזמי האף... ולא בפאה של שער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה ולא בכבול ולא בשן זהב... כל אלו אסורים לצאת בהם שמא יפלו ותביאם בידה או תחלוץ ותראה לחברותיה

אמנם הרמב"ם לא כתב אם כוונתו לאיסור יציאה לרה"ר או לחצר, אך כיון שבסעיף הבא עוסק הרמב"ם ביציאה בכבול ובפאה לחצר, יש ללמוד שכאן מיירי ביציאה בתכשיטים מסויימים לרשות הרבים.

לשון הרמב"ם שכתב שהפאה מונחת על הראש "כדי שתראה בעלת שער הרבה" יכולה להתיישב גם עם הסברו של המהר"י, אולם מסתימות לשון הרמב"ם נראה יותר ששיער הפאה אינו מכוסה כלל ודלא כמהר"י. עוד קשה, אם המציאות של פאה המזכרת כאן הוא כהבנת המהר"י, שהפאה מכוסה, אין מובן חשש הרמב"ם "שמא יפלו", הרי הכיסוי שעליה מחזיק אותה? ודוחק לומר שהחשש הוא שמא תיפול הפאה יחד עם הסבכה, דא"כ בכל סבכה יש לחוש שמא תיפול [גם אם אין פאה תחתיה]? מלבד כל זה כבר הבאנו לעיל את לשון הרמב"ם בפיהמ"ש שכתב ששיער זה הוא 'יפה מאוד' וודאי שרק אם השיער מגולה יש צורך בשיער יפה כ"כ.

נראה שלדעת המהר"י צ"ל שהחשש שמא תיפול מתייחס לשאר תכשיטין אך לא לפאה, שלא כפשט הרמב"ם, מאידך בשו"ע הרב^[45] מבואר שהבין כפשט הרמב"ם שהטעם שמא תיפול מתייחס גם לפאה, אך יש להעיר שבמב"ם פרנקל מצויין שהנוסחא "שמא תפול" אינה קיימת בנוסחת ספר הבתים, ולפי זה אין קושי.

7. ראיית הבאר שבע

על דברי המהר"י קצנבלוגן הוסיף הבאר שבע וכתב :

ואני אוסיף נופך משלי להביא ראיה מבוארת ומבוררת שאין להשיב עליה מהא דנתן בנדרים פרק ד^[46], הנודר משחורי הראש מותר בנשים

[44] פרק י"ט הלכה ז'.

[45] סימן ש"ג סע' ט"ז.

[46] דף ל' ע"ב.

שאינן נקראין שחורי הראש אלא אנשים ומפרש בגמרא, מאי טעמא? אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמגלו רישייהו אבל נשים לעולם מיכסו, ופרש"י: אבל נשים לעולם מיכסו - שאינם שחורי הראש, ועטופות כל שעה בלבנים ע"כ. ואם איתא שכל הנשים היו רגילות בפאה נכרית מגולה כדי שתקשט בשער לחוש עין הרואה, כמו שעלה על דעת החכם הנזכר, א"כ קשה היאך אפשר לומר שאינן נקראין שחורי הראש אלא אנשים ולא נשים מטעם דנשים עטופות בכל שעה על ראשן בלבנים, הלא הא ליתא שהרי אינם עטופות על ראשן בלבנים רק בשערות שחורים כיון שהולכות בפאה נכרית מגולה, ואדרבא איפכא מסתברא כיון שאינן עטופות על ראשן בלבנים רק בשערות שחורים הם נקראים שחורי הראש טפי מאנשים, אלא מחוורתא כדפירשתי ותו לא מידי.

בגמ' בנדרים מבואר כי בלשון בני אדם "שחורי הראש" מתייחס דווקא לגברים ולא לנשים, מכאן מוכיח הבאר שבע כי נשים לא היו הולכות עם פאה מגולה, שכן אם דרכן היה ללכת כשפאה נכרית על ראשן, הרי שגם הן "שחורי הראש".

אולם יש לדחות שהרי יש להבין מה שכתב רש"י שנשים אינן שחורי ראש משום ש"עטופות כל שעה בלבנים", וכי דין תורה הוא זה שעליהן לכסות ראשן דווקא בכיסוי לבן ולא בשחור? אלא על כורחך כוונת רש"י לומר שבגלל שרוב הנשים מתכסות בכיסוי ראש לבן - אם כן הנשים בכללותן אינן נקראות שחורי הראש, ואע"פ שחלקן אכן מתכסה גם בכיסוי שחור, עדיין אין הן נכללות בכלל "שחורי הראש". לפי זה גם אם נאמר שנשים היו יוצאות בפאה אין זה הופך את הנשים לשחורי הראש כי אזלינן בתר רוב הנשים.

גם בשו"ת תשובה מאהבה^[47] התייחס לראיה זו וכתב לדחות:

גברא רבא קא חזינא ותיובתא לא קאחזינא התנא קאי במקום שלא נהגו נשים להיות עטופות בפאה נכרית בשערות שחורות ואזלינן בתר כוונת הנודר שלא כיון רק על האנשים כי הנשים עטופות ראשן בכל שעה בלבנים אבל במקום שנושאינן נשים פאה נכרית שיש לומר כוונת הנודר משחורי ראש גם עליהן או במקום שכלם נקראים בשם שחורי ראש גם הנשים בכלל הנדר וז"ל הרמב"ם פרק ט' מה"ל נדרי' הלכה י"ט נדר משחורי ראש אסור בקרחים ובעלי שיבות ומותר בנשים ובקטנים ואם דרכם לקרות שחורי ראש לכל אסור בכל עכ"ל

8. השיער ממנו עשויה הפאה

השלטי גבורים כתב בהדיא כי לדעתו היתר לצאת בפאה נכרית הוא בין בשער של אשה אחרת ובין בשערה:

[47] ח"א סימן מ"ח תלמיד הנודע ביהודה.

ונראה דלא שנא שערות ראשה ולא שנא שערות של חברתה כל עוד דעבידא לכיסוי השער והן תלושות אע"פ דקישוט הוא לה כדי שתראה בעלת שער, אין בכך כלום ושפיר דמי.

דבריו אלו הועתקו בדרכי משה בהלכות שבת^[48], בתוספת קטנה :

מצאתי כתוב בהג"ה אלפסי החדשים (שלטי הגיבורים כט. אות א) ומותר לאשה נשואה לגלות פיה נכרית שלה לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משער חבירתה דאין שער באשה ערוה אלא דווקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושין עשויות לכסות שערותיה האחרות אף על גב דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שער

ומבואר כי גם לדעתו ההיתר כולל גם פאה העשויה משערותיה, שכן כל דין שער באשה ערוה נאמר דווקא בשערותה "המדובקים בבשרה".

אולם הלבוש^[49] כתב :

פאה נכרית שאינה שלה אפי' דרכה לכסותו מותר

מסתימות לשונו נראה כי ההיתר לצאת בפאה הוא דווקא אם אלו שערות של אשה נכרית ולא של אותה אשה המכסה שערותיה.

בספר מגן גבורים^[50] הביאו את דברי הלבוש הללו וכתבו שעל פי זה ניתן ליישב את קושיות המהר"י קצנלבוּגן על שלטי הגבורים :

ובזה מיושב רוב קושיות הב"ש [הבאר שבע] על הש"ג [השלטי גבורים].

ואולי משום כך בחר הלבוש להתיר דווקא בשער של אשה אחרת ולא בשער של אותה אשה.

אולם בסוף דבריהם הוסיפו :

ובאמת שראיותיו אינן מכריעות כמ"ש בש"ג אבל האמת כי זקנינו [מהר"י קצנלבוּגן] בקעה מצא וגדר בה גדר וראוי להחמיר וכל זה בשער של עצמה

מבואר כי לדעתם מעיקר הדין מותר להכין פאה נכרית גם משערה של אותה אשה המכסה שערותיה [ולא כמו שהבין הלבוש], אלא שלמעשה כיון שחששו לטענת הבאר שבע כתבו כי למעשה יש להחמיר בשער של עצמה.

עוד הוסיף השלטי גבורים, שגם אם שער הפאה מחובר לשערות ראשה, מותרת לצאת כך לרה"ר, ואף הביא לכך ראיה :

ואע"ג דאמרינן סוף פ"ק דערכין דפאה נכרית המחוברת לשער ממש

(48) סימן ש"ג ס"ק ר'.

(49) סימן ע"ה סע' ב'.

(50) סימן ע"ה אלף המגן ס"ק ח'.

דהוי כגופה ממש מ"מ לא נאסור בשביל כך לצאת בה ולהתקשט בה, דהא ע"כ אותן הצדקניות דקאמר התם היו מתקשטות בפאות ההם ובנשואות מיירי התם, דקאמר תנו שערי לבתי

9. קושייא על שלטי הגבורים מהירושלמי

הירושלמי בכתובות^[51] מתייחס לכיסוי ראש הנקרא קפליטין שהוא מקביל ל'קלתה' המוזכר בבבלי. על כיסוי זה נאמר שם:

ר' חיייה בשם ר' יוחנן היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע הדא דתימא לחצר אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע.

בספר הערוך ערך קפליטין הביא את הירושלמי הנ"ל וכתב על זה:

בלשון רומי שער ותלתלים ופאה נכרית

נמצא לפי זה שאין לצאת בפאה נוכרית לרשות הרבים, ורק לחצר התירו לצאת בה, ודינה הוא כדין קלתה שנתבאר לעיל שמותרת בחצר ואסורה ברה"ר.

אלא שקשה על זה שהרי הש"ג עצמו הביא את הירושלמי הנ"ל ולא ייתכן שיביא מקור הסותר את דבריו, וכנראה מפרש קפליטין בצורה אחרת, ואכן כל המפרשים על הירושלמי פירשו שקפליטין היא קלתה כמו בש"ס שלנו, ולכן אסורה לצאת עימה לרה"ר, ורק לחצר התירו. וכך מבואר גם בהמאירי בכתובות^[52] שהביא את הירושלמי וכתב "וקפלוט היינו קלתה".

ראיה זו הובאה בספר מקור חיים^[53] לגבי היתר ק"ש בפני פאה, אלא ששם ציין שפירוש זה הוא מ"מוסף הערוך". מוסף הערוך הוא הוספות והגהות על ספר הערוך אשר חוברו ע"י ה"ר בנימין ב"ר עמנואל מוספיא – חכם ספרדי מאמשטרדם אשר חי בין השנים ש"ס – תל"ה, והובאו לדפוס בוויילנא בשנת תט"ו^[54]. לפי זה הפירוש המסביר שקפליטין הוא פאה אינו של הערוך כלל אלא של ר' בנימין מוספיא בעל מוסף הערוך.^[55]

10. דעת הפוסקים בד"ן פאה

הרמ"א בדרכי משה בהלכות שבת^[56] הביא את דברי השלטי גבורים המתיר לאשה לצאת לרה"ר עם פאה נכרית [ביום חול].

(51) פרק ו' משנה ד'.

(52) דף ע"ב ע"א.

(53) סימן ע"ה ד"ה "שם וכ"ש פאה נכרית".

(54) עיין בספר "אור החיים" אות ב' ערך 406.

(55) ביביע אומר שם ס"ק א הביא ראיה מדברי הערוך ולא שת לבו שאלו דברי מוסף הערוך ולא דברי הערוך עצמו כפי שכתבנו לעיל.

(56) סי' ש"ג ס"ק ר'.

גם בהלכות ק"ש חזר הדרכי משה^[57] וציין לדברי המגן גבורים: ועיין לקמן סימן שג' כתבתי דשערות תלושות שלובשות נשים שתהיה נראית בעלת שער אינן ערוה ועיין שם.

ומוכח שמסכים עמו לדינא. כן פסק שם בהגהת השו"ע^[58] שמותר לקרוא קריאת שמע לפני אשה שיש לה פאה נוכרית.

לסיכום: הש"ג פסק להתיר לאשה לכסות את ראשה בפאה נוכרית. הרמ"א פסק כן בעקבותיו, וכן פסקו המג"א והגר"א שראו את דברי הב"ש ודחו את דבריו, וכלשון המג"א "והאריך בספרו בדברים דחויים".

הפמ"ג כתב:

ומ"מ במדינות שיוצאות בפ"נ מגולה יש להם לסמוך על השו"ע (רמ"א) כאמור

פוסקים רבים מתירים לצאת בפאה ובכללם הרמ"א^[59], לבוש^[60], פרישה^[61], דברי חמודות^[62], עטרת זקנים^[63], א"ר^[64], מחצית השקל^[65], פנ"ל^[66], הנתיבות בדרך החיים^[67], שו"ע הרב^[68], ברוך טעם^[69], המ"ב^[70] והאג"מ^[71].

גם בין הפוסקים מעדות המזרח רבו המתירים: הכנה"ג בהערות על הטור אהע"ז^[72] הביא את דברי הש"ג אך גם את דברי הב"ש שדחה את דבריו, אולם לקמן^[73] הביא רק את דברי הש"ג דבפאה נוכרית אינה נקראת יוצאה וראשה פרוע, ובשיירי כנה"ג על או"ח^[74] שנכתב אחר כנה"ג] הביא רק דעת הרמ"א המתיר, וכ"כ היד אהרון^[75],

(57) סימן ע"ה ס"ק ג'.

(58) סעיף ב'.

(59) סי' ע"ה סע' ב' וברד"מ שם ובסי' שג'.

(60) סימן ש"ג.

(61) שם.

(62) על פסקי הרא"ש ברכות פרק ג' סי' ל"ו, ס"ק כ"ד.

(63) בהגהותיו על השו"ע או"ח סימן ע"ה ד"ה וכ"ש שער נכרית.

(64) סימן ש"ג ס"ק יח'.

(65) סימן ע"ה.

(66) שבת דף נ"ח.

(67) הלכות תפילה.

(68) סימן ע"ה סע' ד'.

(69) הגהות על שו"ע או"ח סימן ע"ה העיר על דברי העט"ז שכתב כי דעת הלבוש לאסור בשערות של עצמה "שאין מבואר במחבר[הלבוש] מה שכתב בשמו".

(70) סימן ע"ה ס"ק ט"ו.

(71) א. העזר ח"ב סימן י"ב.

(72) סימן כ"א ס"ק ה', ד'.

(73) סימן קט"ו.

(74) סימן ע"ה.

(75) ר' משה אלפנדארי, סימן ע"ה.

והשתילי זיתים^[76] [תימני] וכ"כ כה"ח^[77] והוסיף "וכן היא הסכמת האחרונים להתיר כרמ"א ז"ל". וכ"כ הישכיל עבדי^[78], האור לציון^[79] והרב משאש^[80].

האפי זוטרי^[81] לר' יעקב ב"ר דוד פארדו הוסיף וכתב שכן הוא גם המנהג באיטליא :

וכבר נתפשט המנהג בכל איטליה כדברי השלטי גבורים

מאידיך רבו גם האוסרים, הובאו דבריהם בשו"ת יביע אומר^[82].

בטעמם של האוסרים מצאנו כמה נימוקים. יש האוסרים משום מראית עין כפי שהוכחנו לעיל מדברי המהר"י קצלנבוגן והב"ש^[83] וכ"כ גם האפי זוטרי^[84] והתפארת ישראל^[85].

הישועות יעקב^[86] כתב לאסור מטעם פריצותא :

שאינו ניכר השער של פיהא נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית

יש שכתבו שהאיסור הוא משום דת יהודית, כפי שכתבו היעב"ץ^[87] והפמ"ג^[88] בדעת האוסרים, וכ"כ הדברי חיים מצאנז^[89]. לגבי תוקף האיסור לדעת האוסרים, מלשון המ"ב שנביא לקמן משמע קצת כי אם הפאה עשויה משער ראשה שנחתך האיסור הוא מדאורייתא, ודבריו לקוחים מהעטרת זקנים, וכן מצאתי בשו"ת חסד לאברהם^[90] שכתב כי הליכה בפאה נוכרית בשוק היא איסור דאורייתא, אך הוא עצמו כתב שם בתוך התשובה :

וגם כיון דשיטת רוב האחרונים דאין איסור לכישת פ"נ רק מדברי סופרים

המשנה ברורה^[91] כתב בדין הפאה משיער נוכרית :

שער נכרית - קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה וס"ל דע"ז לא אחז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת

(76) סימן ע"ה.

(77) סימן ע"ה ס"ק י"ט כ'.

(78) חלק ד' אה"ע סימן ט"ז

(79) חלק א' סימן י"א ד"ה "ומעתה".

(80) שו"ת תבואות שמש אה"ע סי' קל"ז קל"ח.

(81) אהע"ז סימן כ"א.

(82) אה"ע ח"ה סי' ה'.

(83) וכך כתב החסד לאלפים מהדו"ת או"ח סימן פ"ז בדעת הב"ש "וכ"ז כתבתי לשיטת הב"ש דעיקר איסור פ"נ בשוק אין בו איסור אלא משום מראית עין.

(84) סק"ט.

(85) שבת פ"ו בועז א.

(86) סימן ע"ה ס"ק ג.

(87) ח"א סימן ט.

(88) סימן ע"ה ס"ק ה.

(89) יו"ד ח"ב סימן נ"ט.

(90) מהדו"ת אה"ע סימן פ"ז.

(91) סימן ע"ה ס"ק ט"ו.

הראש ויש חולקין ואומרים דאף בפאיה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש וכתב הפמ"ג דבמדינות שיוצאין הנשים בפאיה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל ובספר מגן גבורים החמיר בזה עי"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירין בזה משום מראית העין עי"ש:

הקטע הראשון בדבריו מועתק כמעט בשלימות מהעטרת זקנים ומשמע מדבריו בדעת האוסרים שהוא איסור דאורייתא בפאה העשויה משער ראש האשה עצמה. מאידך, בדעת האוסרים ציין בשער הציון לבאר שבע ולישועות יעקב למרות שהישערו"י לא הכריע במפורש לאיסור וגם הנימוק שכתב הוא משום פריצותא "שאינו ניכר השער של פאיה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית" הוא דרבנן וגם דעת הפמ"ג שהביא המ"ב כותב שכל הדיון הוא על איסור של דת יהודית דרבנן.

יש להעיר על המ"ב שהתיר פאה נוכרית ואילו בכיאור הלכה^[92] כתב שיש ללבוש שני כיסויים והרי פאה היא כיסוי אחד? ואולי החשש שמא כיסוי אחד יזוז ויתגלה חלק מהשער משא"כ בפאה וצ"ע.

לענ"ד הלכה כדעת המתירין, ומה עוד שגם רוב האוסרים סוברים שהוא איסור דרבנן בלבד.

לסיום ראיתי לנכון לצטט את מה שכתב הרב שטרנבוך בכרוז^[93] שפירסם בעניין זה:

הריני מודיע דעתי שכל המהרהר אחר מנהג שנהגו בו רבבות אלפי כשרי ישראל ובראשם גאונים וצדיקים ידו על התחתונה שיש לפאה נכרית יסוד בהלכה במנהגי ישראל וגדולי הפוסקים ואין לחלק בין אשכנזים לספרדים שהפוסקים שהתירו סמכו על הגאון הספרדי השלטי גבורים

11. הערות למעשה

א. סוג הפאה

נראה שאין לאסור יציאה בפאה נוכרית לרה"ר מצד פריצות או הכשלת הרבים (בפאה צנועה), שהרי כל אותם פוסקים וודאי לא היו מתירים דבר פריצות שעלול להביא למכשול וכל האיסור רק מדרבנן משום מראית עין או דת יהודית שהוא מנהג צניעות שנהגו בנות ישראל. בנוסף לכך כל איסור פריעת ראש אינו משום הרהור אלא גזירת הכתוב, ואין הכי נמי- אחר שחייבים לכסותו הופך להיות דרך נשים לכסות, ואז גורם הרהור כמו בסימן ע"ה, וכך כתב באג"מ^[94]. כן מוכרחים אנו לומר לאור העובדה שהאיסור לגלות שיער אינו שייך בכל מצב, שהרי בחורה רווקה ואף ארוסה מותרת לגלות שערן, וכן התירו לכסות ראשה רק בקלתה המחוררת במבוי שאין הרבים

(92) שם ד"ה מחוץ.

(93) צוטט בלקט שכחת הפאה עמוד 126.

(94) אה"ע ח"א סי' י"ח, עי' לעיל דיון מקיף בדבריו שם.

בוקעים בו, ומדוע נכשיל את המיעוט שכן עוברים בו בראיית ערווה? אלא ע"כ שאין דין שיער האשה כדין כל ערווה. ממילא אם נהגו בנות ישראל ללכת בפאה ע"פ דין הרי אין בו שום פריצות.

כמו כן אין לחלק בין פאות של פעם שהיו פרימיטיביות לבין הפאות של היום, שהרי המהר"י קצנלבוין, בהשגותיו על השלטי גבורים, כתב:

שהשערות של פאה נכרית יהיו נראות לחוש עין הרואה להטעות אותו להחזיק הפ"נ לשער עצמה הדבוק לבשרה ממש וחמנא ליצלן מהאי דעתא כי איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת משה

מבואר שגם הפאות בזמנם היו מטעות, פירוש שדומות לשיער, רק כנראה במקומו לא נהגו ללכת בפאה נוכרית אך במקומות שנהגו, וכו"ע ידעי שהולכות כך וכמו שכתבו המג"ג, אין כאן מראית עין ולכן אין כאן גם פריצות.

ב. גילוי חלק משערות הראש לעומת פאה נכרית

כפי שראינו לעיל, לדעת רב הפוסקים האיסור ללכת בפאה נכרית הוא מדרבנן. מאידך, ההיתר לגלות קרוב לטפח משיער הראש [לדעת האג"מ והגר"ע יוסף, הרחבנו בעניין במאמר הקודם] הוא לחלק גדול מהפוסקים איסור דאורייתא של "ופרע הכהן את ראש האשה" כפי שכתבנו במאמר היקף כיסוי הראש.

בעקבות כך נראה לענ"ד שוודאי עדיף לחבוש פאה ולכסות בה את כל הראש שהוא גם אליבא דהאוסרים רק איסור דרבנן, מאשר ללכת עם כיסוי ראש חלקי שיש בו איסור דאורייתא להרבה פוסקים. וכן מצאתי שכתב במנחת שמואל בהערות על הקיצוש"ע:

במדינתנו פשט המנהג ללבוש הפאה נכרית אפילו בין הנשים הכשרות והלואי שכל הנשים ילבשו פאה נכרית הנ"ל ולא יבואו לגלות שערותיהם

כנראה זה היה גם טעמו של האדמו"ר מלובוויטש שהקפיד שנשות חסידיו ילכו דווקא בפאה ולא במטפחת^[95].

12. זאת תורת העולה

1. במשנה בשבת הובא שדרך הנשים לצאת כאשר על ראשן פאה נכרית, ונחלקו ראשוני האחרונים במציאות זו.

2. דעת השלטי גבורים שמכאן יש להביא ראייה שמותר לאשה לכסות ראשה בפאה נכרית בלבד ולצאת כן לרשות הרבים. לדבריו הסכימו, הרמ"א, המג"א, הגר"א, המ"ב ועוד אחרונים רבים.

3. בשו"ת באר שבע הביא תשובת מהר"י קצנלבוין שהאריך לדחות היתר השלטי

(95) מובא בהרחבה בספר לקט שכחת הפאה פרק י"ז.

- גבורים. לדעתו מה שהתירו במשנה הוא לשים פאה נכרית מתחת לכיסוי הראש כדי לתת תחושה כאילו יש לה שער רב מתחת לכיסוי.
4. הלבוש התיר לצאת בפאה משער של אשה אחרת, אך לא בשער שגזרו מאותה אשה המתכסה בפאה.
5. רוב האחרונים הבינו כי גם לדעת האוסרים לצאת בפאה אין זה אלא מדרבנן, משום מראית העין, צניעות או דת יהודית, אולם יש מי שכתב שהאיסור הוא מדאורייתא.
6. המחלוקת בענין יציאה בפאה נכרית קיימת גם בין חכמי ספרד וגם בין חכמי אשכנז, ולא הוכרעה בשלחן ערוך.
7. בין פוסקי זמנינו רבו המתירים, ביניהם האג"מ, הרב שטרנבוך, הרב משאש ועוד. לעומת זאת הרב עובדיה יוסף ביביא אומר האריך לאסור יציאה לרשות הרבים בפאה נכרית.
8. למעשה נראה שבמקום שיש מנהג ברור להתיר יציאה בפאה נכרית ודאי שהדבר מותר ולעומת זאת בקהילות שנהגו לאסור ודאי צריך להחזיק במנהג.
9. במקומות בהם אין מנהג ברור לאסור יציאה בפאה נכרית, יש להתיר, כיון שרבו המתירים יציאה בפאה נכרית וביניהם גדולי האחרונים [רמ"א, גר"א מג"א], וגם האוסרים אוסרים רק מדרבנן. אולם מי שרוצה להחמיר על עצמה לצאת גם ידי דעת האוסרים תבוא עליה הברכה.
10. כל האמור הוא בפאות שלפחות הנשים יכולות להבחין בהן אם הן שיער אמיתי או שיער פאה, אך בפאות שכלל לא ניתן להבחין בינן לבין שיער האשה, ומה עוד ששמות על הפאה כיסוי קל ונראה כאילו חלק משערן מגולה וחלקו מכוסה, צ"ע אולי יש לאסור מצד חשד. ובדידי הוה עובדא שראינו אברכית מהישיבה שראשה רובו מכוסה ומיעוטו גלוי ואני דנתי לכף זכות שהולכת לפי פסק הגר"ע יוסף (ולמרות שלא ייעשה כן בישיבתנו) ובסוף התברר לי שהחלק המגולה היה פאה.
11. פאות פרוצות אסורות כמו בגדי פריצות, שלמרות שגופה מכוסה ע"י בגדים, אך אם הבגדים הדוקים וכו' זו פריצות.